

---

Jože Toporišič  
**Iz kmečke srenje v meščanski svet izobražencev**  
**(Ob primeru Jerneja Kopitarja)**

---

*Jernej Kopitar je, najprej v pismih Jakobu Grimmu, l. 1839 pa v svoji Avtobiografiji, podajal stvari sprva iz tedanjega podeželskega kmečkega, nato pa tudi mestnega izobraženskega življenja šolarja, dijaka in zasebnega Zoisovega tajnika. Ti drobci zbrani podajajo dokaj zaokroženo podobo, mestoma celo dokaj intimnega, življenja tistega časa v vaški srenji, v stiku z župnikom in učiteljem ter mentorjema: ko je bil mlad, s Zoisom in njegovim krogom, v moški dobi pa z Jakobom Grimmom, človekom nedvomnega svetovnega slovesa.*

*First in his letters to Jakob Grimm and then in his 1839 Autobiography, Jernej Kopitar pictured the life of a country boy, and later on the city life of a school boy, student and Zois's private secretary. These fragments give a rather comprehensive picture, at times even quite intimate, of life in a village community, in close contact with the priest, the teacher and two tutors: when he was young, with Zois and his circle, in his adult years with Jakob Grimm, doubtlessly a man of world renown.*

Splošno znano je, da je o naši temi marsikaj znano iz Kopitarjeve Avtobiografije, nastale l. 1839\*, manj znano pa je, da je precej tega najti tudi v njegovem dopisovanju z Jakobom Grimmom.\*\* To drugo bodi obstranska tvarina našega pisanja za Traditiones, pisanje iz življenjepisa pa mu bo glavno vodilo.

V Kopitarjevi Avtobiografiji (AB, 2) o njegovem rodu beremo:<sup>1</sup> »Kopitar je bil rojen med podeželskim ljudstvom. Njegov oče je bil lastnik polovične hube v vasi Répnje na

---

\* Prim. Barth. Kopitars kleinere Schriften sprechwissenschaftlichen geschichtlichen, ethnographischen und rechts historisches Inhalts. Herausgegeben von Fr. Miklosich, Wien 1857, Selbstbiographie (Geschrieben 1837), 1-14.

\*\* Prim. B. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm von Max Vasmer. Mit einer Tafel. Berlin 1938, XXXVIII + 217 str. + -tabla.

<sup>1</sup> Navedena besedila je iz nemščine oz. latinščine prevedel avtor tega sestavka: iz katerega jezika na katerem mestu, tu ni posebej zaznamovano; v navedenih dveh virih je zato treba primerjati ustrezna izvorna besedila.

Gorenjskem, nekako precèj na sredi med Ljubljano, Kamnikom in Kranjem, na jugo-vzhodnem pobočju manjšega hriba, daleč od glavne ali velike ceste. Vsaka huba v Repnjah je imela svoj njivski delež vzhodno, gorskega pa zahodno ob njeni hiši, kar na očeh, če ne računamo ravno tako odmerjenega, pa bolj oddaljenega v občinskem gozdu in travnikov. In nadaljuje s prikazom družine svojega očeta (AB, 2): »Kopitarjev oče, Jakob, je razen /Jerneja/ imel še štiri žive otroke, večinoma dečke, med temi pa je bil Jernej srednji.« Po tem se zdi, da so Kopitarjevi<sup>2</sup> imeli le eno živo hčer: »dve drugi deklici in en fantek so umrli /že/ prej.«

Kopitarjev oče je poleg gospodarjevske imel še dve funkciji: bil je cerkveni ključar, »čas, ki se ji je oče sicer podrejal samo v nuji, je pa nikoli ni iskal, prav tako malo kakor čas župana,<sup>3</sup> ki je izhajala iz zemljiške posesti in ki je obojo v najboljšem primeru imel za krajo časa lastnemu gospodarstvu.« (AB, 3–4) Sicer je »/k/atoliška kmečka družina srečna, če med svojimi člani ima duhovnika: izkorišča ga kot za stavo, dokler živi, in deduje za njim po njegovi smrti. – Kopitar ji je nekoč na njeno govorjenje, kako svet da je duhovski stan itd., za šalo odgovoril, da se je odločil za najsvetejšo stopnjo duhovniškega stanu, za kapucina. Tedaj bi bili morali slišati naivno razgovorjanje. Zakaj? Ker kapucin ne sme imeti v lasti ničesar.« (AB, 7).

Bolj simpatične stvari iz podeželskega življenja svojega časa navaja Kopitar Grimmu na nekaterih drugih mestih. Tako npr. o *koledi* (nedatirano, 95–96): »/To/ je nam svečani obhod mladeničev z glasbo po vaseh in po posameznih domovih o božiču in z vsemi devicami posameznega doma ples; način d o b i v a n j a nabirke za izdatek cerkvenih voščenic. Nabirka iz povesev /Spinnhaar/ etc. v naravi se v Ljubljani vnovči in za to se kupijo voščene sveče, ki potem v cerkvi kot petstolista velikanska lilija bleščijo, dokler se ne povzijejo in se ne nadomestijo z n o v i m i . /.../ Brhki fantje se imenujejo kolédniki (glagol kolédvati /koledovati/.)

O koledovanju še 24. 12. 1835, 137: »Naši *kolédniki* so prelepi. Najčednejši fantje hodijo od hiše do hiše, plešejo z vsemi deklety, končno jih hišna mati obdaruje večinoma s predivom, iz katerega izkupička se potem nabavlja cerkvena svečava, oltarne sveče.«<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Na enem mestu dopisovanje z Grimmom (22. 4. 1837, 166) podaja celo razporeditev prostorov v rojstni hiši: »/veža/ je prostor, če si prestopil prag, in /v njem/ ognjišče, vhod v pravo kurljivo stanovanjsko sobo (*hiša*), nasproti nemara stopnice na zgornji hišni pod, v ozadju pa vhod v mlečno klet.« Tako je v Kopitarjevi hiši (stara je sicer pogorela), toda Kopitar je bil po pripovedovanju sedanje lastnice tudi v tej še danes.

<sup>3</sup> Na Kranjskem je sedaj *župan* vaški razsodnik (Dorfrichter); moj oče je bil to nekaj časa, dokler ni odstopil.

<sup>4</sup> Kopitar prikazuje še več narodopisnega, npr. **Kurenta** (95) (spominja na *kur-ec*); Světi Kórant: »/J/e vrsta S. Eulenspiegla in bo od vas /Nemcev/ iznajden in če se ne motim, imate tudi vi podobnega pod d r u g i m imenom. Naš je bil lustig /vesel/ in dober in je Smrt imel za norca, imajoč ne vem od kod pretentavno (infatatum) drevo, ki je zadrževalo stopajočega kaina. Ko pa je mrtev prišel pred pekel. Satan takega gosta ni hotel; zato ga je /korant/ z vrati pripravil, tako da so nohti pripravtega moleli iz vrat, Korent pa jih je kot kovač zavil in pribil, da je vrag (gridaret) jadikoval aj aj. Tudi sv. Peter ga šaljivca ni hotel pustiti noter, toda ta je /.../ takoj skočil noter in rekel: jaz sem na svoji zemlji in tleh. To so le o d l o m k i iz otroškega spomina; starke veliko več vedo.« – O **torklji** (96): »*Torklja* je tudi nočna maščevalka za delo ob praznikih, vendar ne vem več prav.« – O **kresu** (96): »Poletni kresni obrat (solsticij) se pri nas imenuje *krés*, ga pa ne smemo mešati z Janezom Kerstnikom /.../. Spada pa h *krés-ati* 'prižigati ogenj' kakor staroslovensko vskrésiti 'zbuditi od mrtvih'. Kresoval sem še sam kot pastir in pri tem s o d e l o v a l /.../. Ali naj bi tudi *krénem* 'umorim' spadalo sem? – In k Murku (31. 3. 1836, 143): »Murkove mitološke stvari, mislim, sem Vam že povedal, so same kompilacije iz drugih knjig, ne iz ljudstva; in *najmanj kritični* del njegovega dela.« – **Čarovnice** (19. 7. 1839, 175): »Jaz sem še s l i š a l z v o n i t i proti čarovnicam med nevihto na Kranjskem, toda jožefinski zdravniki so /to/ prepovedali.« – **Škrat in Kotar** (13. 8. 1826, 44): »Prosim, povejte mi, ali se *škrátelj* 'gorski duh' razen na Kranjskem pojavlja tudi pri drugih Slovanih. Sicer ga bom spet imel za germanizem, kajti *Schratel*, *Schretel* sta običajni nemški poimenovanji (Irske pravljice o vilah, LXV). O

•Ko bi bili Kopitarjevi starši konec l. 1800 še živeli in predvsem brez Žige Zoisa, bi bil Kopitar verjetno prestopil na teologijo /in bi bil/ v najboljšem primeru morda škof (kakor jih je postalo več pred njim in za njim študirajočih sošolcev-) in v najslabšem primeru dobro podprt župnik. Tako pa sebična želja stranskih sorodnikov ni imela zadostne teže, da bi ga bila določila za teologijo, kakor koli bi mu bile cerkvenozgodovinske in filološke študije na teologiji in celo duhovniški poklic zelo prijetni. (AB, 7)

Sicer pa, kako je sploh prišlo do njegovega šolanja, tj. do izstopa iz kmečke srenje v meščanski svet? In kakšen je bil slednji?

•Mesta /.../ karantanskega področja Trst, Beljak, Ljubljana, Zagreb, Celje, Ptuj, Radgona (da ničesar ne rečemo o Gradcu, ki razen imena nima nič več slovenskega, in o klasičnem Karnuntu, iz katerega sam Pavel Diakon izvaja Karantance) so – kakor na Češkem – večinoma z Nemci obljudena, ki pa govorijo tudi kranjsko ali slovenje narečje, torej kolikor niso kot Trst več-, pa vsaj dvojezična, medtem ko podeželsko ljudstvo zna samo slovensko. (AB, 2)

In gledano s širšega stališča? – »Patenti cesarja Jožefa II, pozivajoči k obiskovanju šol, niso ostali brez učinka na podeželsko ljudstvo.« (AB, 2). Tako tudi pri Kopitarjevih ne: •Ko je bil Jernej kakih devet let star in je še pasel čredo svojega očeta<sup>5</sup> – ta davidovski spomin nazaj na hrib in gozd gre še zmeraj med njegove najprijetnejše<sup>6</sup> – ga je nekoč vprašal oče, ali ne bi hotel 'iti študirat'. (Oče je v tem primeru hotel kakor stari Horac za svojega Kvinta, da bi začel z redno mestno šolo, ne s trivialno župnijsko, ki jo je seveda imel bližje.) Od tega časa naprej z dečkove strani ni manjkalo opozarjanj, dokler ga oče končno 25. januarja (spreobrnitev Pavlova) 1790 ni peljal v Ljubljano. Čeprav je takó, ker se je šolsko leto začelo s 1. novembrom, prišel skoraj za polovico tečaja prepozno, je bil vendarle še sprejet v prvi razred normalke in je ob koncu /šolskega leta/ zaradi svoje pridnosti lahko napredoval v naslednji razred kakor tisti, ki so v šolo bili prišli novembra. (AB, 2–3)

•Pri tem pa ni ne zloga razumel nemško, ko je prišel iz Repenj v Ljubljano, toda učitelji prvega razreda govorijo tudi kranjsko. /.../ Sicer pa pri slovenskem dečku med iz njega norčujočimi se šolarji ni šlo brez domotožja: vendar mu je to mati pogosto prerokovala, kadar je preveč pritiskal na očeta, da bi ga popeljal v Ljubljano; in tako je študentova zadeva časti (point d'honneur) (tj. sram pred materinim posmehom) premagala njegovo domotožje. Ko pa je septembra prišel domov na počitnice, pri njem in še bolj pri njegovih domačih ni bilo brez zmagoslavja, da je župniku ministriral pri maši, seveda še ne da bi bil besedico razumel od vse latinščine, v kateri se je izmenjeval z

kranjskem Možu v mesecu, *Kotarju*, sedaj nočete nič vedeti. Imenoval vam bom svojega avtorja: Brentanova Ustanovitev Prage (Pesth 1825), str. 421, op. 11: •Kotar je po neki kramerski (tako! mislim: *kranjski*) pripovedki mož v mesecu, ki ga z zalivanjem rasti. Svojo slovansko modrost je Brentano navadno imel od Dobrovskega ali Meinerta, s katerima je veliko občeval. Kot večkrat/ rečeno, kranjske bajke in pripovedke bi lahko – in naj bi jih – prek katerega svojih privržencev dali zbrati.

<sup>5</sup> Število krav pri Kopitarjevih je bilo »polducata«, torej so bili relativno precej premožni.

<sup>6</sup> S Kopitarjevim pastirovanjem je povezana njegova etimologija besede *svitřpřs* (25. 8. 1831, 85), hkrati se Kopitar svojega »arkadijstva« na paši spominja tu skoraj čisto enako kot l. 1839: »Fizični osnovni pomen bi bil torej = furiosus, wüthend, ali avstrijsko: winnig (o psih), krava, od obada razdražena, *zavije ali zavijha navzgor rep* = windet den Schweif auf in oddivja. Spominjam se tega predobro iz svoje davidovske mladosti; tudi jaz sem bil v Arkadiji in sem pasel če ne čred, tako vendarle pol ducata krav svojega očeta. – P o b e g od obada p i č e n e (ali zajete) krave s privzdignjenim repom imenuje Kranjec z *běžljams* nedov., *vězběžljams* dov., kar izvajamo iz *bodem's* 'stechen'; *bazam* 'sticheln' je gotovo iz *bodem's*.

župnikom od *In nomine patris do Deo gratias*, česar se je na pamet naučil iz z nemško pisavo tiskane ministrantske knjižice. (AB, 3)

Tu je mesto, da se spregovori o Kopitarjevem odnosu do nemštva (po dopisovanju z Grimmom): 27. 8. 1839, 181 je Kopitar spregovoril o razmerju Nemec – Slovan takole<sup>7</sup>: »Nemec je moral uporabljati *silo*, da bi Slovan dajal prednost njegovemu jeziku pred lastnim. – Zato pa je postal in je Slovanom niemec in diabel eno in isto.« To je skrajno negativna oznaka Nemca, seveda s stališča jezikovne politike Nemcev nasproti Slovanom. – Že pred tem (31. 3. 1836, 143) je govoril tudi o svojih grenkih izkušnjah z nemščino: »Od 10. leta starosti sem bil študent, ki mu je moralo biti predvsem do tega, da bi se naučil nemščine. Ko sem se pozneje, pri baronu Zoisu, kjer sem bil 10 let /v resnici 8/ domači učitelj, naučil ceniti, kar je /naše/ domovinsko, sem šele prav videl, kako majhne *Fonds linguae patriae* /osnove domovinskega jezika/ sem od doma odnesel s seboj z 9 leti. Glede *Velesova* npr. mi je prišlo šele pred dvema letoma na misel, da mora biti poimenovano po *Velesu* /to ne drži, avtor/. Ravnikar, zdaj škof v Trstu, ki je študiral en razred pred menoj, je tako našel izpeljavo poimenovanja gradu *Auersperg*, kranj/sko/ *Tərjak*, da je pravzaprav *Turjak* iz *tur* 'Auerochs', česar sicer ne slišimo več.«<sup>8</sup>

Pri meščanjenju je Kopitarju precej pomagal domači župnik: »V dveh mesecih počitnic je moral Jernej vsaj vse delavnike prebiti z župnikom od jutra do večera. Župnik je bil mestni otrok,<sup>9</sup> sin graščinskega upravitelja, ki si je seveda dajal dovolj aristokratski videz, ki pa je, tako se je zdelo, našel toliko zanimanja za znatnejšega kmečkega sina, da ga je puščal od sebe samo na spanje v pol ure oddaljeni očetovi hiši. Držal se je strogo pravilne nemščine in je, za svoje kratkočasje, 'študenta' vnaprej pripravljaj za celi

<sup>7</sup> Številka za datumom kaže stran v knjigi J. Kopitarja dopisovanje z Jakobom Grimmom.

<sup>8</sup> Toliko bolj se moramo čuditi, da je Kopitar v trenutku nekake življenjske slabosti Grimmu o svojem rodu Kopitarjev govoril, kot da bi bili nemškega izvora (16. 4. 1836, 147): »Župan/ je bil tudi moj oče, čigar prednike moram imeti za Nemce, ker Slovani še ne gojijo rokodelstva, *Kopitar* pa pomeni *Leistner*. Priselili so se pač kot kopitarji in si pozneje na posameznih (večih, poznam 2) razvejah kupili deželno kmetstvo. Sedaj ni nobenega Kopitarja v mestih. – In v opombah: »Celo družina moje matere je ravno tako imela povsem čisto nemško ime: *Ressman*. Dodajmo, da nobena hiša nima tako povsem cepljenega vrta kot naša, ki se zaradi tega imenuje *ocěpěk* (*Bebelzer*), bodi da je bil ta vzdevek naseljenemu *kopitarju* nadet, bodi si tudi, da ga je njegov prednik imel na hiši. Tudi poplemenitev sadja je mogoče znamenje nemškosti. Naša na griču proti jutru zgrajena vas ima blizu sto hiš, vsaka svoja polja v ravni črti pred seboj. Ampak vsak hišni gospodar ima v vasi in pri sosedih drugo ime kot v urbarju: npr. *Kopitar* v urbarju je v vasi in župniji znan samo kot *Ocěpěk*; en drug, *Jermann*, kot *Smolč*, tretji, *Bregant*, kot *Gosar* itd. Ali vi Nemci nimate nič takega? – In v drugi opombi: »Pod ces/arjem/ Justinijanom najdete miljenca *Kalopodius*, ki ga *Nikova* vstaja imenuje *kopitarja* 'Leistner'.«

Pravo navdušenje za Nemce pa Kopitar kaže v pismu z dne 11. 11. 1840, 191: »Dvojno me je veselilo Vaše pisanje z dne 1. t. m., ker sem ga skoraj celega vnaprej tako in ne drugače uganil. Tako ravná prava, nemška odkritosrčnost in nemško prijateljstvo. Aliter Slavi mei, quos tu minus nosti, quippe minus expertus eorum dolos et perfidiam. /Drugače moji Slovani, ki jih manj poznáš, in si seveda manj izkusil zvijač in nepoštenosti.«

Verjetno tudi nasprotje slovanstvo – germanstvo pa je zajeto v naslednje mesto (4. 5. 1832, 92), tičočee se sicer *Vuka* in njegovega, Kopitarjevega zavzemanja zanj pri avstrijskih oblasteh: *Vuk* -v *Zemunu*, z ženo in 4 otroki, celo tam od ljubih farizejev osumničen, da se s trdom brani, da ga ne bi s silo odrinili v Srbijo, kjer bi mu dvorjani ljubega *Miloša* pač čim prej od zadaj pognali kroglo v glavo. – Ravno sveto pismo znajo prikazovati naši dobro obveščeni policiji kot takó državi kot cerkvi nevarno. In nič ne pomaga moje nasprotno prikazovanje. Kdo ob tem ne bi zgubil ravnodušja! Katoliška policija verjame shizmatičnemu menihu bolj kot sicer neomadeževanemu katoliškemu cenzurnemu uradniku. Toda dejansko je tako, in stvári tu ni mogoče odpomoči.«

<sup>9</sup> »Kranjski podeželan ima lastno besedo za njemu nasproti stoječe meščane z njihovo nemško nošo in navadami, jezikom in precejnjami: **gospoda**, skupno ime, ki pojmovno povsem ustreza francoski aristokraciji; njej nasproti stojijo slovanski kmetje.« (AB, 4)

tečaj,<sup>10</sup> kar je temu oboje kmalu prišlo prav, da je v tretjem razredu normalke, ki je bila hkrati parva ('mala') gimnazija, med 250 sošolci prejel prvo nagrado.« (AB, 3)

To kakor da se ni zgodilo tudi brez srečne okoliščine, ki se je ponudila Jerneju: »Po naključju je bila lat/inska/ redna profesura nezasedena in nadomeščana s strani profesorja nemščine, ki je svoje osnovno znanje /tega jezika/ tako izpotil, da je navajal /glagolske oblike/ *do, das, dare, davi, datum* in *avis m.*, glede česar pa se je dal dobrovoljno zavrniti dijaku Kopitarju, na veliko veselje njegovih sošolcev.) Odslej naprej bi bila največja sramota, ko tega prvenstva ne bi bil uveljavil skozi vso gimnazijo.« (AB, 4)

»Posledica tega je bila (če ne računamo slave, ki po Qvintilianu navdušuje tudi dečke) ne samo ta, da mu ni bilo več treba plačevati šolnine, ampak je k temu iz šolnin drugih dijakov ( uvedel jih je Jožef II) prejemal letno štipendijo petdeset goldinarjev kot plačilo za svoj trud, in od »slovnice« naprej, 1794, ko sta njegova oba starša umrla med epidemijo, na podlagi te štipendije in inštruiranja slabših sošolcev, ni več potreboval ne le pomoči za vzdrževanje z očetovega doma, ampak je l. 1799 prišel /tudi/ kot domači učitelj Zoisovega nečaka v družino plemenitega barona Zoisa. (AB, 4)

Plemeniti protipol župniku iz Vodice so bili plemiški Zoisi (in morda večina ljudi, ki so se zbirali pri njih). Tako o Žigi Zoisu piše, da »je imel velik vpliv na njegovo nadaljnjo usodo; kajti tudi ko je njegov (Kopitarjev) gojenec končal svoje ljubljanske študije in je bil poslan na Dunaj, /.../ je Kopitar ostal v hiši<sup>11</sup> pri enako ljubljennem kakor tudi ljubeznivem Žigi Zoisu kot njegov tajnik, knjižničar in nadzornik mineralnega kabineta skozi osem let, ki jih šteje med najprijetnejše svojega življenja.« (AB, 4–5)

V Zoisov krog je zahajal tudi Kopitarjev gimnazijski profesor Abr. Jae. Penzel v »poeziji«. <sup>12</sup> »Penzel je bil izviren mož, ki ni delal rad tako kot drugi: torej so pri njem navadno prišla nova imena na najzgornejša mesta šolskega plemstva, tj. treh tako imenovanih nosilcev nagrad in njihovih petih pristopnikov (akcesistov), šele nato je prišlo preostalo ljudstvo študentov s prvim, drugim in tretjim (najslabšim) razredom. Da pa bi ostal izviren tudi pri Kopitarju, ga je napravil za edinega nosilca nagrade, kakor ga je tudi edinega zapisal v zlato knjigo, ker mu je, kakor nekoč možu iz parve zaradi *davi* in *avis m.* sicer v prvem dušku, vendar ne brez razloga, ugovarjal./ (AB, 6), tokrat je bila »Eneida IV. 611«.

Zanimiva sestavina Kopitarjevih spominov iz Avtobiografije je pripoved o njegovem znanju jezikov: »Francosko se je učil že kot 'sintaksist' v gimnaziji zastoj /.../ in si je pozneje v družbi svojega gojenca privatno nekaj let pri /'francoskem maitru'/ do znosne stopnje spolnil korektno govorjenje in pisanje. Italijansko se je naučil praktično govoriti v barona Zoisa politalijanski hiši, ne da bi bil z gotovostjo znal napisati tudi le eno stran v korektni toskanščini,« čeprav je sicer italijanske klasike »Danteja, Boccaccia, Petrarco, Macchiavellija, Ariosta, Tassa, Metastasia več kot enkrat bral in razumel.« (AB,

<sup>10</sup> Neljuba značilnost tega gosposkega župnika je bila, da je »s posmehom gledal, kako je njegov gosak, zaradi diskretnosti brezbramnega dečku, kakor hitro mu je pokazal hrbet, letel za njim še čez vrh stopnic, suvajoč in sikajoč, in ko je deček govoril: 'ko bi bil gosak koga drugega, bi ga že naučil manir (-mores-)', se mu je župnik /sicer/ dovolil braniti, vendar ne tudi živali kaj storiti (po načelu: Operi mi krzno, toda ne zmoči ga). Nasledek je bil, da je Kopitar šel po stopnišču obrnjen s hrbotom navzgor in je tako sovražnika imel v šahu, obenem pa je župnika strelal iz srca.« S tem je torej župnik »dečkovo ljubezen« do sebe nevtraliziral. (R. t.)

<sup>11</sup> Zois je živel v svoji »trindadstropni hiši« v sedemnajstih sobah svojega bivalnega apartmaja.

<sup>12</sup> Štirje gimnazijski razredi se imenujejo od jezuitskih časov sem tudi še parva, principia, grammatica in syntax, kakor tudi oba humaniteta razreda retorika in poezija- (oz. poezija in retorika). »Torej v celoti deset let splošne predizobrazbe pod Jožefom II; prej je zadoščalo deset let do posvetitve v duhovnika, od koder ironično reklo o **enajsti šoli**, če je kdo po dolgih študijah ostal malopridnež.« (AB, 3)

7–8). V angleškem izgovoru ni postal trden. Zlasti od srca pa je gojil grščino (posebno užival je ob Aristofanu). (AB, 8)

«Da pa je postal slavist, je manj njegova kot njegovega položaja zasluga.» Zgodilo se je to tako: «Ker je baron Zois po materi kranjščino odlično govoril, navadno tudi – čeprav takrat ni več hodil v gledališče – za italijanske operiste spesnil kak kranjski kuplet, katerega presenetljivo zadonenje je zaradi domovinskega vzradoščenja spravljal v navdušenje parter in lože, se razume samo po sebi, da se je tajnik Kopitar vsega tega udeleževal. Njegova poklicanost za slavista pa se bo uveljavila še nujneje.» (AB, 8) Nekoč ga je Zois «dal poklicati in ga je vprašal, ali si hoče za svojo materinščino in za /neko/ konteso pridobiti zaslugo, da bi jo poučeval kranjsko. Naslednji dan je bil določen za prvo lekcijo.» «Hitro pridobivano kontesino znanje kranjščine /.../ se je praktično vadilo z branjem sicer edine, poleg tega še slovnično zelo nekorektno kranjske obdelave prostozidarja in kranjskega zgodovinopisca Linharta po francoskem *La folle journée* in *Le mariage de Figaro* in s skupnim prevajanjem dvogovorov, ki jih je učenka zapisovala bodisi prej, ali če je za to bila ovira, v prisotnosti jezikovnega mojstra prav po vojaško ali vzhodnjaško v folijskem zvezku na svojih kolenih v lepi franc/oski/pisavi in jeziku. Kopitar je bil pri tem slovar, če je učenki zmanjkalo kake besede. Po dveh mesecih se je lahko povsem sporazumevala s kranjskimi služabniki.» (AB, 9–10) (Pri tem pouku je Kopitarju nastalo slovnično besedilo «5–6 franc/oskih/ pol». (AB, 10)<sup>13</sup>

Kontesa je «bila prek francoščine slovnično dovolj pripravljena in je vse pojmovala z veliko lahkoto.» (AB, 9) In Kopitar je ves zadovoljen «s tem uspehom nekoč v šali zbudel Vodnika /-temu je /Zois/ nudil svoje opoldansko omizje» (AB, 8): «Če bo Vodnik s /svojo slovnico/ dalje omahoval, ga bo on, Kopitar, še prehitel. Vodnik se je temu spričo Kopitarjevih 5–6 frc. pol smejal, in je, na svojo nesrečo, sam menil, da Kopitarja lahko zbada s tem, da ga je dan na dan spraševal, ali je njegova mojstrovina že pri tiskarju. Na to prvo draženje je Kopitar odgovoril samo: Ne dražite me; na drugo in tretje pa je bil odgovor ta, da je Kopitar govoril s knjigarnarjem Kornom, ali bi založil kranjsko slovnico.<sup>14</sup> /.../ Vodnik tega sploh ni mogel verjeti, ker ni pomislil na to, da če kdo lahko napravi slovnico v preglednicah po francosko,<sup>15</sup> še lažje lahko napravi tekočo predstavitev po nemško. Njegov čemer je šel tako daleč, da je na koncu moral baron Zois, kot mecen obeh slavistov, založniku proti Vodnikovim spletkam jamčiti kakovost Kopitarjevega dela. Razume se, da je Vodnik prej ko slej ostal hišni slavist. Založniku je bil rekel, da Kopitarjeva slovnica ni celotna, in je v tem imel bolj prav, kakor je morda vedel. Skladnja je le deloma obravnavana v besedoznanstvu in na svojem mestu čisto manjka, zato pa je pravopisje, kakor je opomnil že Dobrovski, 'čeprav temeljito, vendar veliko preobširno' obravnavano. Nihče ni za resnični razlog te neskončne temeljitosti vedel bolje kot avtor, ki ga je pa iz prizanesljivosti hranil zase.» (AB, 10) Njegova slovnica je prinesla obvestila o oblikovni zgradbi kranjščine. «Da, pridobila je celo genialnega učenca v profesorju Raunicharju (sedaj škofu v Trstu), ki je utemeljil pristno

<sup>13</sup> Poleg pač uvoda in glasoslovja je obsegalo še sklanjatev, spregatev (in praktične vaje?).

<sup>14</sup> Honorarja zanjo od knjigarnarja ni zahteval, želel je le, da bi se hitro tiskala. (AB, 10) – Preden pa je bila natisnjena, je Kopitar odšel na Dunaj in mu je Vodnik sestavil del o nepregibnih besednih vrstah (366–384), opravljal korekture in morebiti kaj pomagal pri zbiranju besed z oblikoslovnimi (vključno z naglasnimi) posebnostmi (natisnjeno na razgrnilnem listovnem dodatku -k strani 233- konec slovnice). Vodnikovo avtorstvo za prvo, potrjuje v Slovnici (388) sam Kopitar (enako korekture in errata). (Ko se je pozneje z Dunaja ponujal Kornu za avtorja slovnice južne slovanščine sploh, od njega menda ni dobil odgovora. /Po Zoisovi korespondenci v izdaji F. Kidriča./ Prav tako ni prišlo do 2. izdaje slovnice (prim. Slovnica, 385).

<sup>15</sup> Ta rokopol se nam pač ni ohranil, škoda.

kranjsko slovstvo tako z lastnimi spisi kakor z ustanovitvijo kranjske jezikovne stolice na teologiji.<sup>16</sup> (AB, 10–11)

Take so glavne podobe Kopitarjevega in ljubljanskega izobraženega življenja v času 1800 do 1808, tj. v dobi, ko je Kopitar »napravil premor v kranjskem šolskem študiju in je uporabljal precej obilni prosti čas pri baronu Zoisu, da je s prostimi študijami, kar se je dalo, izpopolnil šolske vrzeli.« (AB, 7) »Osem let praktičnega življenja in študija po lastnem izboru ga je naučilo svet in samega sebe spoznati drugače, kakor je o njem sanjal pri izstopu iz 'fizike'. Od svoje tajniške plače si je z lastnim trudom prihranil nekaj tisoč goldinarjev, in baron Zois, ki je odobral njegov odločitev (ne prej ne pozneje tajnika ni imel), se je vsekakor ponudil v pomoč v primeru nujne potrebe, po čemer pa Kopitarju ni bilo treba poseči, ker tudi na Dunaju ni samo gledal na stranski zaslužek, ampak je tudi že po dveh letih dunajskega prebivanja, najprej kot slovanski in grški cenzor in kmalu nato kot uradnik Dvorne knjižnice prejel trdno cesarsko nastavitev, kar je bilo po njegovi želji.«<sup>17</sup> (AB, 11)

L. 1808 je »Kopitar, potem ko je svojo malo dediščino razdelil med svoje brate in sestro in je en dan sam za slovo obiskal gore in doline svojega mladostnega pastirskega življenja, odšel na začetku novembra na Dunaj in se tam imatrikuliral kot studiosus juris. Čeprav so juridični profesorji ugotovili, da Kopitar 'za jus nima žilice', vendar nikoli ne bo obžaloval, da je v teh dveh letih poslušal ravno teoretične in zgodovinske dele prava, katerih neobvladane mnogi samozadovoljni mlatalci hrij,<sup>18</sup> ki se imajo tudi za zgodovinarje, tako sramotno stavijo ob sramotilni steber.«<sup>19</sup>

S tem je podoba Kopitarjevega življenja na Kranjskem iz njegove Avtografije in dopisovanja z Grimmom izčrpana. Po svoje je tudi kar lepo zaokrožena, tako da nam je živo pred očmi pot nadarjenega kmečkega otroka v meščanski svet izobrazbe in mladeniškega življenja prav v središču tedanjega duhovnega dogajanja v slovanstvu ob baronu Zoisu in pri njegovem omizju: »Torej naravoslovje in tehnologija sta bili študijski vеди /njegove/ hiše: ampak baron Žiga je bil zmeraj pripravljen in interesno udeležen mecen vsakršnega drugačnega slovstvenega ali koristnega prizadevanja./« (AB, 5) In: »ker baron Zois ni več mogel hoditi ven, je vse prihajalo k njemu, kar si je želelo zanimivega razgovora: guverner, vojaški komandant, tujci, npr. lord Duckworth, (Če so potujoči slučajno prebivali v Ljubljani in so, posebno Angleži, spraševali, kaj znamenitega bi bilo tu, so bili zmeraj napoteni k baronu Zoisu, ki da bo vse vedel.), celo knez Metternich in nadvojvoda Janez.« (AB, 8–9) »Baron Zois je bil neporočeni mož petdesetih let /.../. Najstarejši sin /.../, šolan je bil v modenski plemiški akademiji Reggia (morda z grofom Goranijem), je pa svojo družabno vzgojo okronal s potovanji in je živel, ko je Kopitar prišel v njegovo hišo, kot najbogatejši in sicer v vsakem pogledu izobraženi mož v Ljubljani, čaščen in ljubljen od malega in velikega, kakor je to v veliki meri tudi zaslužil.« (AB, 5)

<sup>16</sup> Ta zasluga »glede pristne kranjskega slovstva« se je Ravnikarju nato kar dolgo priznavala, po novejši slovstvenozgodovinski intervenciji prve polovice našega stoletja pa se sedaj pripisuje Vodniku.

<sup>17</sup> Pisma Zoisu z Dunaja prvi dve leti kažejo tudi študentovo gmotno stisko.

<sup>18</sup> V retoriki izrek ali splošno /znano/ mesto z nadaljnjo logično izvedbo.

<sup>19</sup> Že v drugem letniku je študij nameraval končati kot privatist; ta status je sicer dosegel, a študija ne dokončal.

*Summary***From a Rural Community into the Intellectual Urban World**

(The Case of Jernej Kopitar)

In his letters to Jakob Grimm (B. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm von Max Vasmer, Berlin, 1939) – with whom he corresponded from February 1819 to 1842 – and in 1839 in his Autobiography (first available in Barth. Kopitars kleinere Schriften /.../, published by F. Miklošič, 1857, 1–14), although in scattered bits, Jernej Kopitar (1780–1844) paints a lively picture of a prosperous farm household in Repnje under Šmarna gora, and later on of school and student life in the city (Ljubljana), where he, studying hard and successfully, grew into a young man striving for excellence in a rather hostile and scornful environment of mostly Germans and scornful city boys in elementary and high school.

It was in the cultural and intellectually highly productive circle of Baron Žiga Zois and his extended family that he developed into a prominent cultural activist for Slavism all over Slovenia, not only in Carniola but also in Styria and Carinthia. The first task Zois gave him – teaching Carniolan a French aristocratic young lady – was just right for him. Partially driven by a desire to compete with the almost a generation older Vodnik, who looked down on his linguistic efforts, but certainly not without Zois's support who wanted a serious author, not "linguistic quacks", to write a philosophical (scientific) grammar of Carniolan, he grew into a young scientific researcher of Carniolan Slovene as a literary language from the mid-16th century on. Judging it from the point of view of both the country vernacular, somewhat tainted with Germanisms, and the writings in this language over a period of more than two and a half centuries, he becomes not only the first Slovene scientific linguist but also the first thorough analytical bibliographer of literary history, one could say a literary historian, with a keen sense for our language and, as befits a genius, a great deal of individuality in his vocabulary and style.

A logical continuation of these years of study and traveling are pictures from student life in Vienna, where Kopitar ventures from Zois's warm home after almost a ten-year break from formal schooling. In cold, calculating Vienna this young man from the countryside has the will-power and the talent to make it close to the top of the pyramid of the best European scientific minds of his day.